

DiK

Kulturen – måltavla och motståndskraft

En rapport om beredskapen för kris och krig på museer och bibliotek, och kulturens roll i totalförsvaret

Förord

Det sägs att Winston Churchill när han uppmanades att kapa kulturbudgeten till förmån för krigsmaskineriet frågade: "Then what are we fighting for?" Det sa han så vitt vi vet aldrig, men anekdoten lever kvar för att den förmedlar något som vi alla i djupet av våra hjärtan vet är sant. Kulturen är livsnödvändig.

Människor behöver kultur i sina liv. Den vidgar våra vyer, fördjupar vår förståelse och hjälper oss att bearbeta våra upplevelser. Därför är också vårt kulturarv – vår historia och vårt sätt att leva – väl värt att bevara och försvara.

Men, det som är så värdefullt, är också ett tacksamt mål i krig. Därför har bland andra Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), Försvarsberedningen och representanter för Försvarsmakten de senaste åren i allt högre grad lyft vikten av att aktivt inkludera kulturen i Sveriges beredskapsarbete.

"När man investerar i kultur stärker och berikar man framtiden – oavsett vad den för med sig."

Dessvärre är kultursektorns förutsättningar för att rusta för kris och krig fortfarande små. Många verksamheter har efter en lång tids underfinansiering svårt att klara av vardagen i fredstid. Av regeringens historiskt stora satsningar på totalförsvaret, går bara 0,03 procent till kulturens beredskap. Det räcker inte.

DIK har frågat de som arbetar i museer och bibliotek hur det står till med beredskapen. Bara 4 procent anser att det museum eller bibliotek de arbetar på har tillräckliga resurser för beredskapsarbete. Bara två av tio biblioteksanställda svarar att man har en beredskapsplan för krig. Ännu färre museianställda anser att det förebyggande arbetet för att skydda kulturarvet är tillräckligt.

Sverige måste rusta upp kulturen – men inte bara för kris och krig. Det fina med att rusta upp kulturen är att det aldrig är pengar i sjön. När man investerar i kultur stärker och berikar man framtiden – oavsett vad den för med sig.

Anna Troberg, förbundsordförande i DIK

Innehåll

Förord	2
Innehåll.....	3
Sammanfattning	5
Inledning: Vad har museer och bibliotek för roll i kris och krig?.....	9
Kulturarvet – en viktig samhällsfunktion.....	9
Kulturinstitutionerna är viktiga för försvarsviljan och som samlingsplatser.....	11
Om rapporten	12
Metod.....	12
Kunskap saknas om vad som förväntas i kris eller krig	13
Kunskapen är högre i statliga verksamheter.....	15
Det saknas resurser för beredskapsarbetet	15
Museernas arbete med att skydda samlingarna	17
Förberedelserna för eventuell undanförsel har kommit olika långt.....	19
Bibliotekens beredskapsarbete	20
Verksamheterna har kommit olika långt	22
Avslutning: Mycket återstår för att säkra kultursektorns beredskap... ..	24
Andra undersökningar pekar i samma riktning	24
Regeringen tillför resurser, men det är allt för lite	25
Fyra åtgärder för att stärka kulturens roll i totalförsvaret	28
1. Ge kultursektorn tydliga uppdrag och riktade resurser för att kunna fungera i kris och krig	29
2. Stärk kunskapen genom kompetensutveckling och konkreta övningar.....	29
3. Kulturinstitutionerna måste ingå i kommuners och regioners beredskap.....	30
4. Ta vara på kultursektorns kompetenser för att motverka desinformation och informationspåverkan	30

Om DIK

DIK är facket för alla som arbetar eller studerar inom kultur, kommunikation eller kreativ sektor. DIK har ungefär 21 000 medlemmar runt om i landet och ingår i Saco, Sveriges akademikers centralorganisation. DIK är partipolitiskt obundet.

Författare: Johanna Alm Dahlin, DIK
Formgivning: Kajsen Burell, Printempo
Samtliga bilder: Alexander Donka
DIK 2025:4

Sammanfattning

Museer, bibliotek och arkiv har viktiga roller att spela i Sveriges totalförsvar och krisberedskap. De bevarar vårt gemensamma minne, folkbildar och stärker samhällets motståndskraft mot desinformation. De är också naturliga samlingspunkter som i tider av oro både kan förmedla information och ge en känsla av normalitet. Samtidigt är kulturarvet ofta ett mål i konflikter, just för att det utgör en så central del av ett lands historia och identitet.

Försvarsberedningen har konstaterat att kulturlivet har en viktig roll i Sveriges totalförsvarsförmåga och att kulturverksamhet så långt det är möjligt ska upprätthållas i krig. Men är våra kulturinstitutioner rustade för att axla uppdragen? Har de den kunskap, beredskap och de resurser som krävs? Det undersöker DIK i den här rapporten, som bygger på svar från 2 572 personer i musei- och bibliotekssektorn.

Resultaten visar att många verksamheter saknar både tillräcklig kunskap och resurser för att kunna stärka beredskapen, och att det råder oklarhet kring roller och ansvar. Det riskerar att få allvarliga konsekvenser – både för kulturarvet och för samhällets säkerhet och krisberedskap.

Mer behöver göras för att skydda kulturarvet på museerna

- **Kulturarvet kan skadas av exempelvis översvämningar eller bränder, men är också en måltavla i krig.** Det är därför viktigt att det finns beredskap för hur kulturarvet ska skyddas och vid behov kunna flyttas.
- Bland de som arbetar på museer svarar 72 procent att det i någon grad finns ett förebyggande arbete för att skydda de fysiska samlingarna mot eventuell skada eller angrepp, och 59 procent svarar att museet i någon grad har gjort prioriteringar av vilka föremål eller delar av samlingen som kan behöva föras undan i händelse av krig eller hot om krig. **Det är dock färre än två av tio som anser att det förebyggande arbetet på museet är tillräckligt, och endast 23 procent som anser att det finns säkra platser att föra undan föremål till om det behövs.**
- Informationspåverkan, hackerattacker och andra digitala angrepp ökar, både i samhället i stort och riktat mot museer. Det är därför viktigt att även det digitala kulturarvet skyddas. **När det gäller digitala samlingar svarar en betydligt lägre andel – 39 procent – att det i någon grad finns ett förebyggande arbete för att skydda dessa mot skada eller angrepp.** Bara 7 procent anser att det förebyggande arbetet är tillräckligt.

Färre än
2 av 10

museianställda anser att arbetet för att skydda kulturarvet mot skada är tillräckligt.

Bibliotekens beredskap för kris eller krig behöver stärkas

- Biblioteken är en naturlig samlingsplats som många vänder sig till i tider av oro eller kriser för att få trygghet och tillgång till tillförlitlig information. Om biblioteken ska fungera som samlings- eller trygghetspunkter behöver detta vara uttalat så att verksamheterna kan förbereda sig. Det är därför viktigt att biblioteken inkluderas i kommuners beredskapsarbete och krisorganisationer. **Bland de som arbetar på folkbibliotek svarar 37 procent att biblioteket inkluderas i det kommunala beredskapsarbetet.** Samtidigt svarar fler än hälften att de inte vet.

2 av 10

biblioteksanställda uppger att det finns en beredskapsplan för krig.

- Enkäten visar också att biblioteken behöver intensifiera sitt beredskapsarbete och att de som arbetar i sektorn behöver få mer information, kunskap och övning. **Endast 28 procent av de biblioteksanställda svarar att biblioteket de arbetar på har en beredskapsplan för allvarliga kriser och 19 procent att det finns en beredskapsplan för krig eller krigsfara.** Fler än var fjärde biblioteksanställd (27 procent) svarar att det inte finns en beredskapsplan för vare sig kris eller krig, och en stor grupp (37 procent) att de inte vet om sådana planer finns.

Brist på resurser och tydliga uppdrag bromsar beredskapen

- Drygt hälften av de som arbetar inom bibliotek och museer anser att de har någon form av kunskap om vad som förväntas av verksamheten i kris eller krig. **Det är dock färre än en av tio som anser att de har tillräcklig kunskap. Ungefär fyra av tio har ingen kunskap alls.** Några orsaker kan vara att beredskapsuppgifterna är nya för många kulturverksamheter, samtidigt som de är resurskrävande och komplexa. Det råder också viss oklarhet kring roller och ansvar.
- En orsak till att beredskapsarbetet inte alltid kan prioriteras är också att kostnaderna för arbetet landar på bibliotek och museer som redan är ekonomiskt och personellt pressade. **Endast 4 procent av respondenterna anser att det bibliotek eller museum de arbetar på helt och hållet har tillräckliga resurser för beredskapsarbetet,** och ungefär 22 procent anser att verksamheten delvis har de resurser som krävs.
- **De statliga museerna och biblioteken har skarpare lagkrav på sig att skydda kulturarvet och har generellt kommit längre i beredskapsarbetet jämfört med de kommunala, regionala och ideella/stiftelseägda verksamheterna.** Rapporten visar dock att arbetet behöver intensifieras i hela sektorn – många respondenter efterlyser mer information, utbildning och konkreta övningar.

4 %

anser att biblioteket eller museet har tillräckliga resurser för beredskapsarbetet.

Fyra åtgärder för att stärka kulturens roll i totalförsvaret

Om beredskapsarbetet inte utökas riskerar det att få stora konsekvenser för Sveriges kulturarv, men också för de som jobbar i kultursektorn och för allmänheten som riskerar att få sämre tillgång till verksamheterna i kris eller krig. Om arbetet med att skydda kulturarvet och samhällsviktig information inte kan prioriteras, kan det också få konsekvenser för landets säkerhet.

För att kultursektorn fullt ut ska kunna bidra till totalförsvaret och leva upp till de lagar som reglerar skyddet av kulturarvet krävs det att de får uttalade uppdrag, tillräcklig kunskap och särskilt avsatta resurser. Det är viktigt att insatserna inte stannar vid att skydda kulturarvet, utan breddas till att också fokusera på hur verksamheterna ska kunna upprätthållas i kris eller krig, och hur kultursektorns kompetenser bättre kan tas till vara i totalförsvaret. DIK ställer fyra krav.

1. Ge kultursektorn tydliga uppdrag och riktade resurser för att kunna fungera i kris och krig.
2. Stärk kunskapen genom kompetensutveckling och konkreta övningar.
3. Kulturinstitutionerna måste ingå i kommuners och regioners beredskap
4. Ta vara på kultursektorns kompetenser för att motverka desinformation och informationspåverkan.

Inledning: Vad har museer och bibliotek för roll i kris och krig?

Pandemier, klimatförändringar, cyberattacker och krig i vår omvärld har gjort att frågor om beredskap för kris och krig har blivit alltmer aktuella på senare år. Museer och bibliotek behöver säkerställa att kulturarvet kan skyddas mot olika former av skada och angrepp, men också hur delar av verksamheten ska kunna upprätthållas i kris eller krig. Det kräver att de som arbetar i sektorn vet vad som förväntas av dem.

Kulturarvet – en viktig samhällsfunktion

Kulturarvet kan ta skada av olika former av kriser eller naturkatastrofer, till exempel längre strömavbrott, bränder eller översvämningar. Då byggnader, monument och andra föremål i kulturarvet är viktiga för ett lands historia och identitet är de också ofta måltavlor i krig, både fysiskt genom förstörelse eller stöld, och digitalt genom exempelvis cyberattacker eller påverkanskampanjer¹.

Under 2023 beslutade Myndigheten för samhällsskydd och

¹ Försvarsdepartementet, [Kraftsamling](#), Ds 2023:34; Anna McWilliams och Sofia Olsson, [Hoten mot kulturarven – En analys av aktörsdrivna hot mot kulturarv i Sverige](#), 2024; Riksantikvarieämbetet, [Museer och beredskap i kris och krig](#), 5 februari 2025

”Kulturarvet och delar av verksamheterna vid museer, bibliotek och arkiv har pekats ut som nödvändig för samhällets grundläggande behov, värden och säkerhet.”

beredskap (MSB) att kulturarvet ska kategoriseras som en viktig samhällsfunktion. Det innebär att kulturarvet och delar av verksamheterna vid museer, bibliotek och arkiv anses nödvändig för samhällets grundläggande behov, värden och säkerhet². MSB skriver att:

”Den viktiga samhällsfunktionen avser förmågan att samla in, skydda och bevara det materiella, immateriella och digitala kulturarvet och dokumentation av kulturarvet samt upprätthålla verksamheter vid museer, bibliotek och arkiv. Exempel på samhällsviktig verksamhet som upprätthåller och säkerställer funktionen är delar av verksamheterna vid museer, bibliotek och arkiv samt skydd respektive undanförsel av kulturmiljöer och kulturföremål så som historiska samlingar, fornminnen, kyrkliga kulturminnen och kulturhistoriskt värdefulla byggnader.”

Förordningen (2022:524) om statliga myndigheters beredskap³ innehåller bestämmelser om uppgifter som bland annat statliga museer har inför och vid fredstida krissituationer och höjd beredskap. Förordningen innebär bland annat att statliga museer, bibliotek och arkiv ska planera för att vid en fredstida kris eller vid höjd beredskap fortsätta sin verksamhet så långt det är möjligt. Myndigheterna ska också säkerställa att personalen får den utbildning och övning som behövs för att kunna utföra sina uppgifter i kris eller krig.

Om regeringen tar beslut om höjd beredskap, vilket görs i händelse av krig eller krigsfara, aktiveras lagen (1992:1402) om undanförsel och förstöring och förordningen (1993:243) om undanförsel och förstöring. Alla som har kulturhistoriskt viktig egendom kan få besked om att de ska föra undan eller förstöra egendom. Ett antal statliga museer, arkiv och bibliotek har skarpare krav på sig att, redan innan beslut om höjd beredskap, planera för hur arkivhandlingar, böcker, konstverk och natur- och kulturhistoriska föremål ska undanföras⁴. Det handlar till exempel om att märka ut föremål och byggnader⁵, se över lokaler, identifiera lämpliga och säkra platser som föremål kan flyttas till och säkerställa att transporter kan ske på ett säkert sätt. Länsstyrelserna har ett stort ansvar för dessa frågor och ska utgöra stöd till verksamheterna⁶, och MSB ska samordna planläggningen av

² MSB, [Lista med viktiga samhällsfunktioner](#), 2023; Riksantikvarieämbetet, [Kulturarv med på listan över viktiga samhällsfunktioner](#), 14 september 2023

³ Förordning (2022:524) om statliga myndigheters beredskap

⁴ Förordning (1993:243) om undanförsel och förstöring, 2 § Planläggning, Statens försvarshistoriska museer, Riksarkivet, Kungl. biblioteket, Riksantikvarieämbetet, Statens historiska museer, Nationalmuseum, Moderna museet, Statens musikverk, Naturhistoriska riksmuseet, Statens museer för världskultur, Statens maritima och transporthistoriska museer och Statens centrum för arkitektur och design.

⁵ Utmärkning regleras också enligt [1954 års Haagkonvention om skydd för kulturegendom i händelse av väpnad konflikt](#) samt [två tilläggsprotokoll](#). Märkningarna ska vara vägledande både för den egna försvarsmakten och för eventuella angripare.

⁶ Länsstyrelsen Stockholm, [Skydda kulturegendom](#)

undanförsel. Därutöver finns två utpekade beredskapsmyndigheter – Riksantikvarieämbetet⁷ och Riksarkivet⁸ – som har viktiga roller i att samordna insatser för att skydda både kulturarvet och samhällsviktig information. På nationell nivå finns också ett råd för skydd av kulturarv⁹ där länsstyrelserna, MSB och flera kulturmyndigheter samverkar.

Kulturinstitutionerna är viktiga för försvarsviljan och som samlingsplatser

Förutom att skydda kulturarvet och säkerställa att det förs vidare till framtida generationer, behöver bibliotek och museer ha planer för hur de ska kunna upprätthålla verksamheten under kris- och krigssituationer och hur personal och besökare ska skyddas. Både bibliotek och museer har mycket högt förtroende hos allmänheten och inte minst biblioteken är en naturlig samlingsplats som många vänder sig till i tider av oro eller kriser för att få trygghet och tillgång till tillförlitlig information¹⁰. Sveriges över 1 000 folkbibliotek har också en unik position genom att de finns utspridda i hela landet och har vana av att möta och kommunicera med många olika grupper i samhället. Det finns flera exempel internationellt, men också i Sverige, på hur biblioteken har stöttat invånarna vid olika former av samhällskriser, till exempel under det stora flyktingmottagandet 2015, vid terrordådet på Drottninggatan i Stockholm 2017 och under coronapandemin 2020–2021¹¹.

Museer, bibliotek och andra kulturverksamheter spelar också en viktig roll för att stärka försvarsviljan och samhällets motståndskraft mot påtryckningar, och i kris eller krig kan en levande kultursektor bidra till normalitet, sammanhållning och framtidstro i en tuff situation¹². Bland annat Försvarsberedningen har konstaterat att kulturlivet har en viktig roll i Sveriges samlade totalförsvarsförmåga och att det är viktigt att så långt det är möjligt upprätthålla kulturverksamhet i händelse av krig. Något som regeringen också konstaterar i budgetpropositionen för 2026 där de skriver *”Det är angeläget att så långt som möjligt upprätthålla kulturverksamheter också i kris eller i ett läge av höjd beredskap.”*

Bibliotekens, arkivens och museernas arbete med informationsförmedling, kunskapsuppbyggnad, källtillit och fri åsiktsbildning bidrar till att stärka demokratin och befolkningens motståndskraft mot desinformation och påverkan, både i fredstid och i kris eller krig¹³. När det gäller att stärka medie- och informationskunnigheten är inte minst skolbiblioteken och universitets- och högskolebiblioteken viktiga.

”Regeringen har konstaterat att det är angeläget att så långt som möjligt upprätthålla kulturverksamheter i kris eller vid höjd beredskap.”

⁷ Riksantikvarieämbetet blir en beredskapsmyndighet, 11 april 2025

⁸ Riksarkivet blir beredskapsmyndighet, 11 april 2025

⁹ Riksantikvarieämbetet, *Rådet för skydd av kulturarv*

¹⁰ Anna McWilliams, Totalförsvarets forskningsinstitut, *Bibliotekens roll i det civila försvaret*, 2024; SOM-institutet, I rörelse, Birgitta Wallin, Anna-Stina Takala och David Gunnarsson Lorentzen, *För vem är biblioteken viktiga?*, 2025

¹¹ Anna McWilliams, Totalförsvarets forskningsinstitut, *Bibliotekens roll i det civila försvaret*, 2024

¹² Försvarsdepartementet, *Kraftsamling*, Ds 2023:34; Försvarsdepartementet, *Totalförsvaret 2025–2030*, Prop. 2024/25:34; Riksantikvarieämbetet, *Museer och beredskap i kris och krig*, 5 februari 2025

¹³ Anna McWilliams, Totalförsvarets forskningsinstitut, *Bibliotekens roll i det civila försvaret*, 2024

Om rapporten

Rapporten bygger på två separata enkäter bland 2 572 DIK-medlemmar som arbetar inom musei- och bibliotekssektorn. Syftet är att undersöka hur långt museerna och biblioteken har kommit i sitt beredskapsarbete och vad verksamheterna och de som arbetar i dem behöver för att utöka arbetet. Rapporten riktar sig till anställda och arbetsgivare i kultursektorn, men också till politiker och beslutsfattare.

Metod

Rapporten baseras på två separata enkäter med svar från totalt 2 572 personer som arbetar inom bibliotek och museer.

En enkät genomfördes bland DIK:s medlemmar som arbetar i musei- och utställningssektorn 4 mars–28 mars 2025. 774 personer svarade, och svarsfrekvensen var 44 procent¹⁴.

Den andra enkäten genomfördes bland DIK:s medlemmar som arbetar inom bibliotek 22 april–15 maj 2025. Enkäten besvarades av 1 798 personer, och svarsfrekvensen var 43 procent¹⁵.

Båda enkäterna var anonyma och alla citat i rapporten kommer från fritextssvar.

I rapporten hänvisas också till en tidigare rapport från DIK som handlar om arkivsektorns beredskap: *Vad får vårt kollektiva minne kosta? Förutsättningar, arbetsmiljö och beredskap på svenska arkiv* (2024).

Rapporten bygger på svar från fler än 2 500 personer i musei- och bibliotekssektorn.

¹⁴ För mer information om enkäten och respondenterna, se rapporten [Kultur på svältkur – hur länge klarar museerna pressen?](#) (2025).

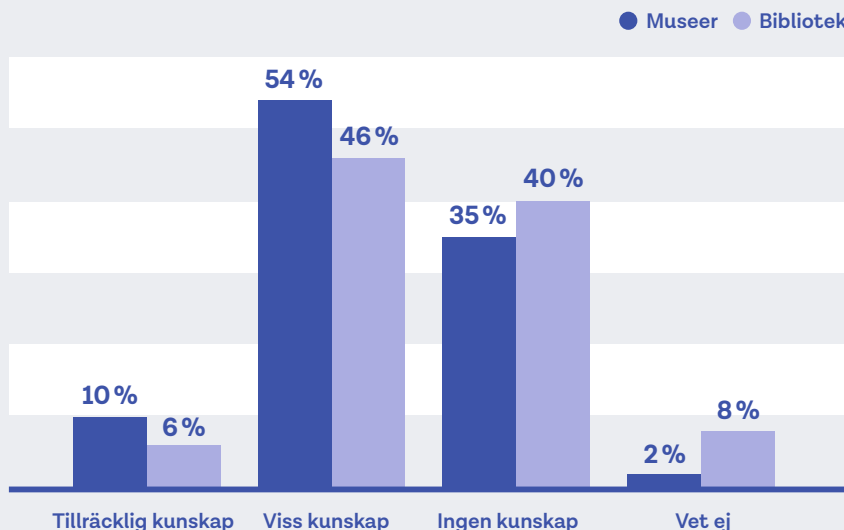
¹⁵ För mer information om enkäten och respondenterna, se rapporten [Samhällets sista utpost? En rapport om bibliotekens villkor och bibliotekariernas arbetsmiljö](#) (2025).

Kunskap saknas om vad som förväntas i kris eller krig

Undersökningen visar att färre än en av tio av de som arbetar på bibliotek eller museer anser sig ha tillräcklig kunskap om vad som förväntas av verksamheten i händelse av kris eller krig. Bara 4 procent upplever att verksamheten helt och hållet har tillräckliga resurser för beredskapsarbetet.

Figur 1. Har du kunskap om vad som förväntas av den verksamhet du arbetar i vid en extraordinär händelse, exempelvis i en allvarlig kris eller naturkatastrof?

Som **figur 1 och 2** visar, svarar majoriteten av respondenterna att de har någon form av kunskap om vad som förväntas av verksamheten i kris eller krig. Kunskapen är något högre bland de som arbetar på museer, jämfört med de som arbetar på bibliotek. På både museer och bibliotek är det dock en stor andel som anser att de inte har någon kunskap alls, särskilt när det gäller krig eller krigsfara.

”Vi har påbörjat ett åtgärdsprogram, men det arbetas för lite med det och hela personalen är inte involverad. Det behövs mer tid och resurser.” Museianställd

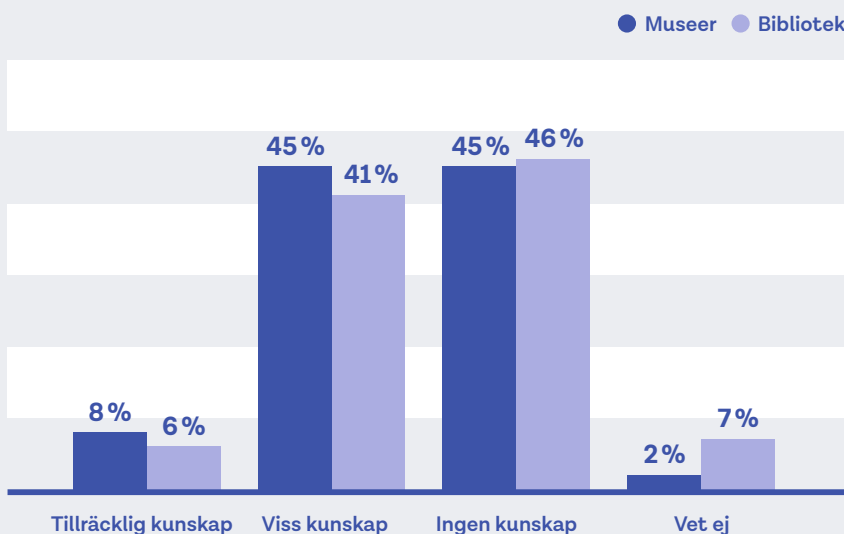
”Arbetet med dessa frågor ligger ännu ganska högt upp i organisationen. Önskar att min arbetsgivare kunde vara mer tydlig. Det känns stressande att inte veta vad som gäller.” Bibliotekarie

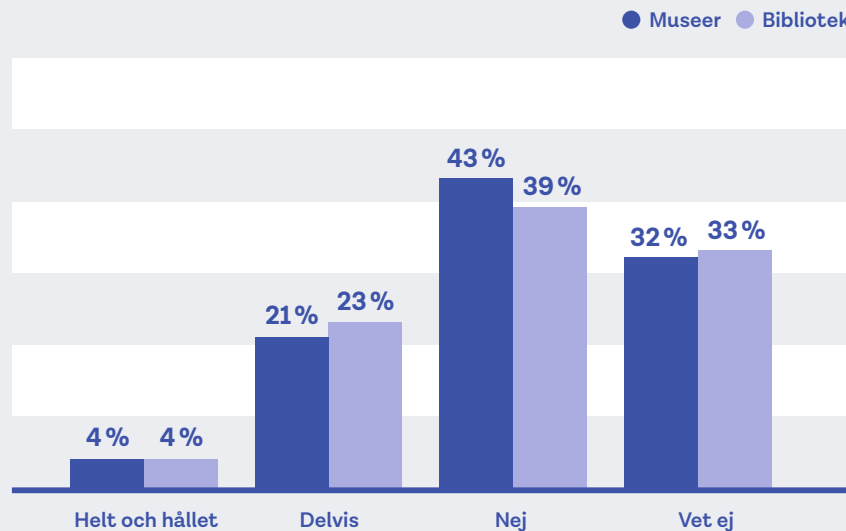
4 av 10

saknar helt kunskap om vad som förväntas av verksamheten i kris eller krig.

Figur 2. Har du kunskap om vad som förväntas av den verksamhet du arbetar i vid krig eller krigsfara?

Figur 3. Upplever du att verksamheten har tillräckliga resurser för att arbeta med beredskap för kris eller krig?

"Min arbetsplats arbetar effektivt med beredskap och har kommuniserat planer väl, bland annat genom presentationer på avdelningsmöten och övningar för personalen." Museianställd

Kunskapen är högre i statliga verksamheter

Om man bryter ned resultaten framkommer att det är en högre andel bland de som arbetar på statliga museer eller bibliotek som upplever att de har tillräcklig kunskap om vad som förväntas i både kris och krig. En förklaring kan vara att statliga verksamheter har skarpare lagkrav på sig kopplat till beredskap, både när det gäller att planera för hur kulturarvet ska skyddas och föras undan¹⁶ och kopplat till hur verksamheten ska kunna fortsätta i kris eller krig¹⁷.

Tidigare har DIK också undersökt beredskapen bland medlemmar som arbetar på arkiv¹⁸. Resultaten tyder på att arkivsektorn har kommit något längre i sina förberedelser, jämfört med museer och bibliotek. Där svarade en betydligt mindre andel – 27 procent – att de inte har någon kunskap alls om vad som förväntas av verksamheten vid en allvarlig kris eller krig. En bidragande orsak kan vara just att arkivsektorn i högre grad består av statliga verksamheter, jämfört med bibliotek som i hög grad styrs på kommunal nivå, och museer som finns utspridda på alla sektorer.

Det saknas resurser för beredskapsarbetet

En förutsättning för att kunna arbeta med beredskap för kris eller krig är att verksamheten har tillräckliga resurser för detta. Som **figur 3** visar, anser endast 4 procent av respondenterna att verksamheten helt och hållet har tillräckliga resurser för beredskapsarbetet och ungefär 22 procent att de delvis har resurser för ändamålet.

4 % anser att verksamheten helt och hållet har tillräckliga resurser för beredskapsarbetet, och cirka 22 % att verksamheten delvis har det.

¹⁶ Lagen (1992:1402) om undanförsel och förstöring och Förordningen (1993:243) om undanförsel och förstöring.

¹⁷ Förordning (2022:524) om statliga myndigheters beredskap

¹⁸ DIK, *Vad får vårt kollektiva minne kosta? Förutsättningar, arbetsmiljö och beredskap på svenska arkiv* (2024)

I fritextsvar från både musei- och biblioteksanställda beskriver många att frågorna ska hanteras inom befintliga resurser och att det därför inte hinns med i den utsträckning som skulle behövas.

"Vi har påbörjat arbetet men är långt i från färdiga. Vi är för få för att göra det här med de personalresurser som finns samtidigt som ordinarie verksamhet ska rulla på." Museianställd

"Kraven på beredskap och säkerhet har ökat, men inte resurserna."

Bibliotekarie

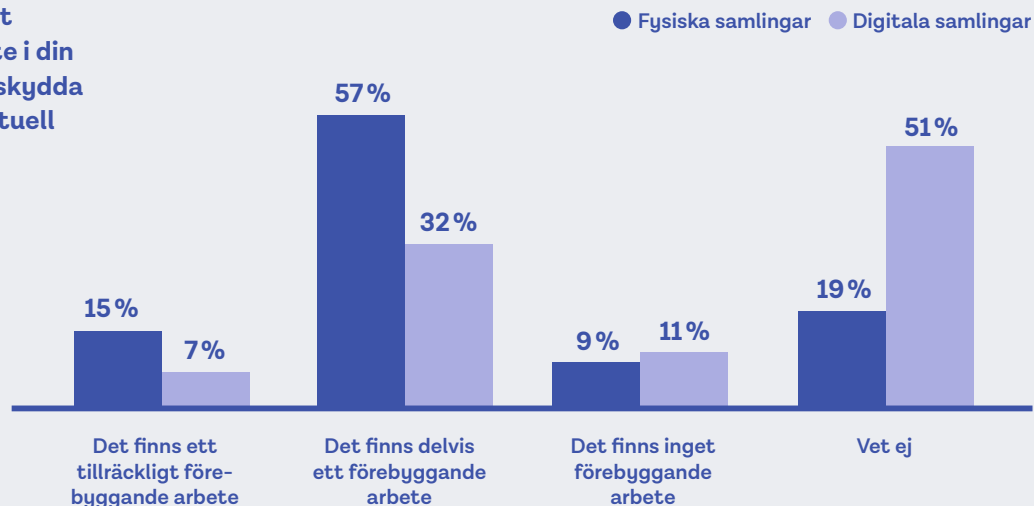
"Vi är en liten grupp som jobbar med detta men vi har ingen avsatt tid eller budget samtidigt som det ska vara en prioriterad arbetsuppgift. Det går inte ihop." – Museianställd

Museernas arbete med att skydda samlingarna

Undersökningen visar att de flesta museer i någon grad har ett förebyggande arbete för att skydda samlingarna mot eventuell skada eller angrepp, men att det varierar kraftigt hur långt man kommit i arbetet och att arbetet med de digitala samlingarna släpar efter.

Figur 4. Finns det ett förebyggande arbete i din verksamhet för att skydda samlingar mot eventuell skada/angrepp? (Endast museer)

De som arbetar på museer fick särskilda frågor om arbetet med att skydda samlingarna och förbereda för eventuell undanförsel av föremål. Som **figur 4** visar har majoriteten av museerna i någon grad ett förebyggande arbete för att skydda samlingarna mot angrepp eller skada. Samtidigt svarar en stor grupp att man inte vet om det pågår något sådant arbete. I frågan avsågs exempelvis förstörelse, översvämning, stöld, bränder eller olika former av angrepp och obehörig åtkomst.

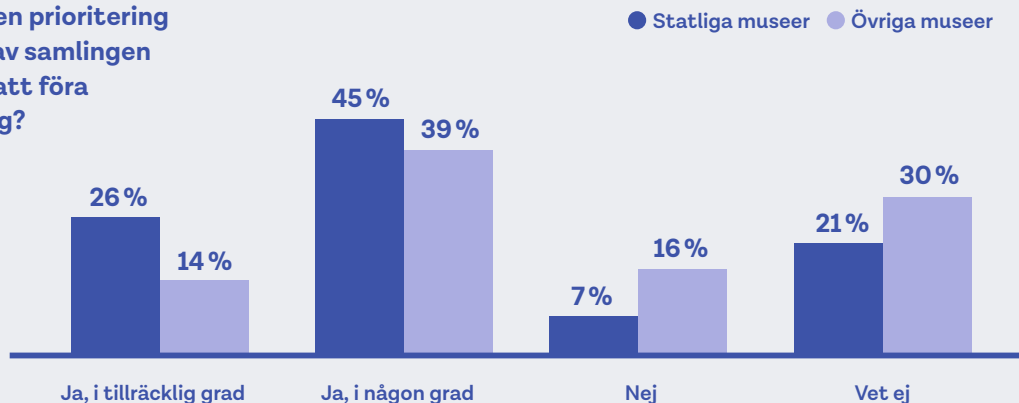
Det är en betydligt högre andel som svarar att det finns ett förebyggande arbete för att skydda de fysiska samlingarna jämfört med de digitala. Att den digitala beredskapen släpar efter framkom även i den undersökning DIK tidigare genomfört i arkivsektorn¹⁹.

Även här är det en högre andel på de statliga museerna som anser att det finns ett tillräckligt förebyggande arbete för att skydda fysiska (25 procent) och digitala samlingar (12 procent) mot skada.

15 % anser att det finns ett tillräckligt förebyggande arbete för att skydda de fysiska samlingarna mot skada eller angrepp. För de digitala samlingarna är motsvarande siffra 7 %.

¹⁹ DIK, Vad får vårt kollektiva minne kosta? Förutsättningar, arbetsmiljö och beredskap på svenska arkiv (2024)

Figur 5. Har det gjorts en prioritering av vilka föremål/delar av samlingen som kan vara aktuella att föra undan i händelse av krig? (Endast museer)

Förberedelserna för eventuell undanförsel har kommit olika långt

Av **figur 5** framkommer att majoriteten av museerna i någon grad har gjort prioriteringar av vilka föremål eller delar av samlingen som kan vara aktuella att föra undan i händelse av krig eller hot om krig. De statliga museerna har kommit längre även i detta arbete, och de som arbetar inom staten anser också i något högre grad att det finns säkra platser att föra undan föremålen till om det skulle behövas (**figur 6**). Det kan till exempel handla om en säkrare del av byggnaden eller en annan lokal. I fritextsvaren blir det tydligt att olika museer har kommit olika långt i arbetet med att skydda samlingarna och förbereda för eventuell undanförsel.

59 %

svarar att museet i någon grad har gjort prioriteringar av vilka föremål som kan behöva föras undan.

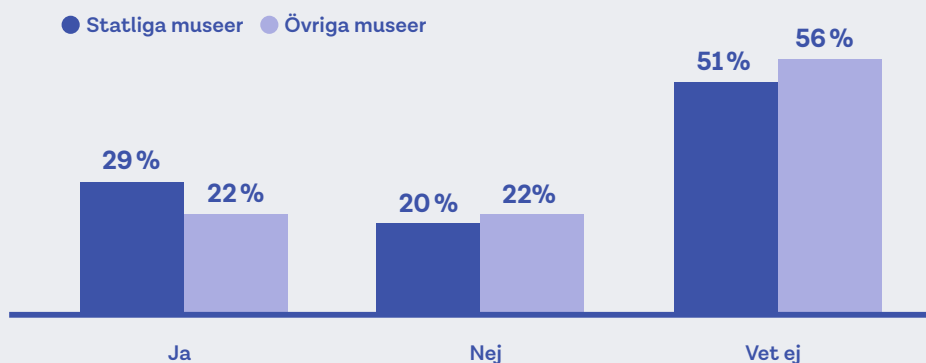
"Det behövs både kompetensutveckling och en ökad tydlighet i vad museernas roll är. Länsstyrelsen ansvarar för en eventuell evakuering av föremål men det saknas en organisation för det och vad det kräver av oss. Ska personal krigsplaceras? Vem kommer och hämtar föremålen? Var ska de föras?" Museianställd

"Vi har en anställd som är väldigt drivande i beredskapsarbetet kring samlingarna, så där ligger vi i framkant." Museianställd

"Det pågår ett visst arbete med att få till en plan men det saknas ju resurser för verksamheten och samlingarna i nuläget, när vi inte är i kris. Väldigt svårt att se att det ska fungera i en krissituation." Museianställd

"Vi har inte gjort någon digital satsning trots att verksamheten har varit utsatt för risker och intrång." Museianställd

Figur 6. Anser du att det finns säkra platser att föra undan föremål till om det behövs? (Endast museer)

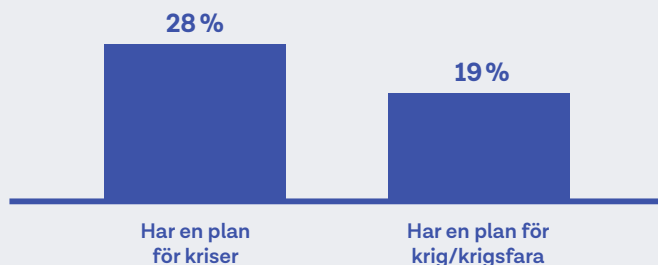

Bibliotekens beredskapsarbete

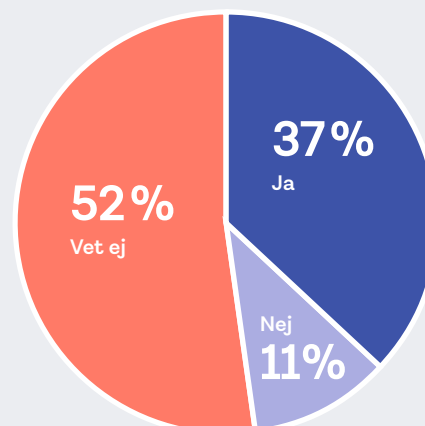
Bland de som arbetar på bibliotek svarar 28 procent att det finns en beredskapsplan för kriser och 19 procent att det finns en plan för krig eller krigsfara. 37 procent av de som arbetar på folkbibliotek svarar att biblioteket inkluderas i det kommunala beredskapsarbetet. Det är dock en stor grupp som inte vet hur beredskapen ser ut.

Figur 7. Andel som svarar att det finns en beredskapsplan för allvarliga kriser, respektive krig eller krigsfara. (Alla bibliotekstyper)

Figur 8. Inkluderas biblioteket du arbetar på i det kommunala beredskapsarbetet? (Endast folkbibliotek)

Som **figur 7** visar svarar 28 procent att det bibliotek de arbetar på har en beredskapsplan för extraordinära händelser, som en allvarlig kris eller naturkatastrof, och 19 procent att det finns en beredskapsplan för krig eller krigsfara.

Samtidigt svarar 27 procent att det inte finns beredskapsplaner vare sig för allvarliga kriser eller för krig/krigsfara, och en stor grupp – 37 procent – att de inte vet om det finns sådana planer. I fritextsvar skriver flera att det finns planer för exempelvis brand eller vattenskada, men inte för andra händelser.

De som arbetar på myndighetsbibliotek, sjukhusbibliotek eller specialbibliotek svarar i högre grad att det finns planer för kris eller krig, jämfört med de som arbetar på exempelvis folkbibliotek eller skolbibliotek.

37 procent av de som arbetar på folkbibliotek svarar att biblioteket inkluderas i det kommunala beredskapsarbetet. 11 procent svarar att det inte görs. Här är det dock en stor grupp – fler än hälften – som svarar att de inte vet om biblioteket är inkluderat i den kommunala beredskapen (**figur 8**).

37 %

svarar att det folkbibliotek de arbetar på inkluderas i det kommunala beredskapsarbetet.

”Arbetet med att ta fram en beredskapsplan för biblioteket pågår intensivt och hela personalen är involverad i arbetet. Vi samarbetar med kommun, region och andra.” Bibliotekarie

”Det enda jag vet är att biblioteket i händelse av krig/kris ska hålla öppet. Men jag vet inte hur det i praktiken ska gå till. Vi har heller ingen plan för om strömmen går.” Bibliotekarie

”Vi är mitt i ett stort arbete med detta. Biblioteket ska fungera som kommunens primära trygghetspunkt i en kris.” Bibliotekarie

Verksamheterna har kommit olika långt

I respondenternas fritextsvar blir det tydligt att det finns stora skillnader i hur långt olika bibliotek och museer har kommit i sitt beredskapsarbete. En del arbetsplatser har inte pratat om frågorna alls, andra är i ett startskede, och ytterligare andra har kommit långt i sina förberedelser och har ett väletablerat samarbete med andra aktörer.

I fritextsvaren är det många som efterlyser mer information, utbildning, förberedelse och övningar. Många skriver att det pågår planering högre upp i verksamheten/hos huvudmannen, men att medarbetarna inte fått någon information. Flera respondenter, på både museer och bibliotek, har fått information om att de är krigsplacerade men vet inte mer om vad detta innebär. På museerna skriver många att ett arbete har påbörjats kopplat till samlingarna, men inte i övrigt. Både på bibliotek och museer skriver flera att magasinerna är skyddsrum och att det kommer att vara svårt att tömma dessa på den tid som krävs.

"Det finns en påbörjad beredskapsplan för föremålen men ingen tydlig plan med annan krishantering eller beredskap för övrig personal. Jag vet inte alls vad som skulle förväntas av mig vid en större kris eller krigssituation." Museianställd

"Alla som jobbar i kommunen har fått en krigsplacering. Men jag vet inte vad som förväntas av mig om det skulle bli aktuellt."

Bibliotekarie

”Biblioteken är en vital samhällsfunktion. I händelse av kris eller krig blir vårt uppdrag om demokrati och fri åsiktsbildning ännu mer aktuellt, och det är redan mycket aktuellt i samhället som det ser ut idag.” Bibliotekarie

”Det är mycket fokus på samlingar och fastighet i arbetet, men inte på t.ex. krisorganisation eller pedagogisk verksamhet och stöd för samhället eftersom de kompetenserna inte finns i den grupp som jobbar med detta, än.” Museianställd

”Vi tömmer mil på mil med böcker som står i skyddsrum. Det kommer ta minst tio år.” Bibliotekarie

Samtidigt som många lyfter fram brister i beredskapen skriver många, inte minst på biblioteken, att kulturverksamheterna har en viktig funktion i totalförsvaret och i händelse av kris eller krig som behöver tas tillvara.

”Vi har i stort sett alltid öppet, även under pandemin, vilket är väldigt viktigt för människors möjligheter till information. Eller bara att få träffa andra. Det kan, hoppas jag, ge en trygghetskänsla, något konstant.” Bibliotekarie

Avslutning:

Mycket återstår för att säkra kultursektorns beredskap

Rapporten visar att många museer och bibliotek arbetar med beredskap i någon mån, men att mycket arbete återstår. Många verksamheter saknar resurser för arbetet, de anställda har inte tillräcklig kunskap och det råder oklarhet kring roller och ansvar. Det riskerar att få allvarliga konsekvenser – både för kulturarvet och för samhällets krisberedskap.

Andra undersökningar pekar i samma riktning

Rapportens resultat bekräftas av flera andra undersökningar. Bland annat har Riksantikvarieämbetet och det nationella rådet för skydd av kulturarv konstaterat att det på många håll saknas fungerande katastrofplaner och konkreta åtgärder för att säkra skyddet av kulturarvet och möjligheten att upprätthålla verksamheter i en krissituation. Några orsaker är att beredskapsuppgifterna är nya för många kulturverksamheter, samtidigt som de är resurskrävande och komplexa. Det råder också viss oklarhet kring roller och ansvar²⁰.

²⁰ Riksantikvarieämbetet, [Stort behov av konkreta åtgärder för kulturarvets beredskap](#), 3 mars 2025

Att många befinner sig i en uppstartsfas och att det saknas tydlighet kring roller och ansvarsfördelning syns också i undersökningar av folkbibliotekens arbete med beredskap²¹. En del kommuner har pekat ut biblioteken som samhällsviktig verksamhet, men om och hur bibliotek och andra kulturverksamheter inkluderas i den lokala krisberedskapen varierar kraftigt runt om i landet²². Det är fortfarande en majoritet av landets kommuner som inte nämner beredskapsfrågorna i sina biblioteksplaner, även om en succesiv ökning har skett under de senaste fem åren. I de fall frågorna omnämns handlar det i de flesta fall om möjliga kriser som pandemier eller klimatrelaterade händelser, men en mindre andel har också börjat nämna krigssituationer. Över tid syns också att planerade insatser och utvecklingsområden, exempelvis kompetensutveckling, beskrivs på ett mer konkret sätt i de planer där beredskap nämns²³. I flera av dessa undersökningar framkommer också att biblioteksverksamheterna inte har fått någon förstärkning av anslag i samband med beredskapsarbetet.

Att kostnaderna för beredskapsarbetet landar på kulturverksamheter som redan är ekonomiskt och personellt pressade gör att det inte alltid kan prioriteras. Det får förstås konsekvenser för de som arbetar i sektorn men också för allmänheten som får sämre tillgång till verksamheterna i kris eller krig. Därutöver riskerar det att få stora konsekvenser för vårt kulturarv – om planer och prioriteringar för att skydda föremål och annan samhällsviktig information inte görs på förhand blir det upp till räddningstjänsten att försöka välja vad som ska räddas och inte, i en ofta mycket pressad situation. Förutom att viktiga föremål kan förstöras kan det också få konsekvenser för landets säkerhet om viktig information försvinner eller hamnar i fel händer.

Regeringen tillför resurser, men det är allt för lite

Regeringen har de senaste åren gjort flera insatser för att stärka kultursektorns beredskap. Bland annat har de inrättat ett råd för skydd av kulturarv²⁴. De har också utsett Riksarkivet och Riksantikvarieämbetet till beredskapsmyndigheter och avsatt 6 miljoner vardera till dessa myndigheter för 2026. För 2027 planeras 8 miljoner kronor att avsättas till beredskapsmyndigheterna och från och med 2028 10 miljoner kronor²⁵.

Riksantikvarieämbetet har också fått i uppdrag att stärka beredskapsplaneringen för evakueringsmagasin och säkra transporter²⁶. För att genomföra detta ökas myndighetens anslag med 7 miljoner kronor för 2026. För 2027 beräknas anslaget ökas med 20 miljoner kronor för samma ändamål.

0,03 %

Så mycket utgör tillskotten till kulturens beredskap i regeringens budget för 2026, i relation till regeringens totala satsningar på försvar och samhällets krisberedskap.

²¹ Kungliga biblioteket, Digiteket, [Folkbibliotekens arbete med beredskap](#), 2023; Anna McWilliams, Totalförsvarets forskningsinstitut, [Bibliotekens roll i det civila försvaret](#), 2024; Kungliga biblioteket, Digiteket, [Beredskap i kommunala biblioteksplaner](#), 2025

²² Anna McWilliams, Totalförsvarets forskningsinstitut, [Bibliotekens roll i det civila försvaret](#), 2024

²³ Kungliga biblioteket, Digiteket, [Beredskap i kommunala biblioteksplaner](#), 2025

²⁴ Försvarsdepartementet, Kulturdepartementet, [Uppdrag att bilda ett råd för skydd av kulturarv](#), 29 februari 2024

²⁵ Kulturdepartementets delar i [budgetpropositionen 2026](#), 22 september 2025

²⁶ Försvarsdepartementet, Kulturdepartementet, [Skyddet av kulturarv i händelse av krig eller krigshot ska stärkas](#), 16 december 2024

Därutöver förlänger regeringen satsningen på att digitisera statliga arkivhandlingar – för 2026 avsätter regeringen ett tillskott på 20 miljoner kronor till Riksarkivet, som planeras att utökas till 40 miljoner 2027 och 50 miljoner 2028²⁷. De ger också flera andra kulturverksamheter mer resurser för digitalisering och samlingsvård.

Dessa insatser, som syns i **figur 9**, är välkomna och nödvändiga. De är dock mycket små i jämförelse med de totala satsningarna på försvar och beredskap. Totalt avsätter regeringen 225 miljarder kronor till utgiftsområde 6 *Försvar och samhällets krisberedskap* i sin budgetproposition för 2026²⁸.

Som framgår av **figur 10** motsvarar budgettillskotten till kulturens beredskap som föreslås för 2026 (59 miljoner kronor) endast 0,03 procent av det totala anslaget till försvar och samhällets krisberedskap som föreslås för samma år (225 miljarder kronor).

Figur 9. Tillskott till kulturverksamheters beredskap i budgetpropositionen för 2026, miljontals kronor

	2026	2027	2028
Riksarkivet; beredskapsmyndighet	6	8	10
Riksantikvarieämbetet; beredskapsmyndighet	6	8	10
Riksantikvarieämbetet; evakueringsmagasin och säkra transporter	7	20	20
Riksarkivet; digitisering av statliga arkivhandlingar och AI-utveckling	20	40	50
Statens musikverk; digitisering/digitalisering av samlingar	1	1	–
Filmstöd; digitisering/digitalisering av samlingar	1	1	–
Institutet för språk och folkminnen; digitisering/digitalisering av samlingar	1	1	–
Centrala museer: stiftelser; digitisering/digitalisering av samlingar	2	2	–
Centrala museer: myndigheter; digitisering/digitalisering av samlingar	15	15	–
Totala tillskott till kulturens beredskap i budgetpropositionen för 2026	59	96	90

Fotnot: I tabellen inkluderas alla tillskott som regeringen föreslår i utgiftsområde 17 i budgetpropositionen för 2026 som DIK har kunnat koppla till kulturverksamheters beredskap för kris och krig. Flera av dessa satsningar har inte som primärt syfte att stärka beredskapen, utan handlar om att stärka samlingsförvaltningen i bredare bemärkelse, men då de också kan anses ha positiva effekter för beredskapen och skyddet av kulturarvet har DIK valt att inkludera även dessa i tabellen.

Figur 10. Tillskott till kulturens beredskap i förhållande till totala satsningar på försvar och krisberedskap i budgetpropositionen för 2026, miljontals kronor

	2026	2027	2028
Tillskott till kulturens beredskap	59	96	90
Totala satsningar på försvar och krisberedskap	225 000	234 000	207 000
Tillskott till kulturens beredskap som andel av de totala satsningarna på försvar och krisberedskap	0,03 %	0,04 %	0,04 %

Fotnot: Siffrorna på tabellens mellersta rad är hämtade ur regeringens budgetproposition för 2026, Utgiftsområde 6, Tabell 2.1, s.8.

²⁷ Kulturdepartementet, *Regeringen satsar på beredskapsstrukturen i vår budgeten*, 15 april 2025

²⁸ Regeringskansliet, *Statens budget i siffror*, Prop. 2025/26:1, Utgiftsområde 6, Tabell 2.1, s.8

”Biblioteket har en viktig roll i civilförsvaret, till exempel när det gäller att få korrekt information, som samlingsplatser och för att ge socialt sammanhang.”

Fyra åtgärder för att stärka kulturens roll i totalförsvaret

Museer, bibliotek och arkiv har viktiga roller i Sveriges totalförsvär och krisberedskap, men för att de fullt ut ska kunna bidra krävs det att de får uttalade uppdrag, tillräckligt stöd och kunskap och särskilt avsatta resurser.

Regeringen måste se till att de internationella och nationella lagar och förordningar som reglerar skyddet av kulturarvet kan efterlevas genom att ge kulturinstitutionerna bättre förutsättningar. Det är också viktigt att insatserna breddas från att primärt vara inriktade på skyddet av kulturarvet, till att även fokusera på hur kulturen ska kunna verka i kris eller krig och hur kultursektorns kompetenser, exempelvis inom medie- och informationskunnighet, bättre kan tas till vara i totalförsvaret. Detta arbete måste göras i fredstid. Erfarenheter från exempelvis Ukraina, Syrien, Irak, Libyen och Palestina²⁹ visar att när krisen eller kriget väl kommer är det för sent. DIK ställer fyra krav.

²⁹ Svenska Unescorådet, [Kulturarvsförstörelse och illegal handel](#), 19 juni 2024; Svenska Unescorådet, [Kulturarv under starkt hot när Haagkonventionen fyller 70 år](#), 16 april 2024; SVT Nyheter, [Stora skador på kulturarvet i Gaza](#), 27 mars 2024; Riksantikvarieämbetet, [Museer och beredskap i kris och krig](#), 5 februari 2025

1. Ge kultursektorn tydliga uppdrag och riktade resurser för att kunna fungera i kris och krig

Kultursektorn har en avgörande roll i samhället i såväl fred som kris och krig. Men landets kulturinstitutioner har redan idag svårt att klara sina uppdrag på grund av bristande resurser, och det som inte fungerar i fredstid kommer heller inte att fungera i krig. Just nu gör regeringen historiskt stora³⁰ satsningar på totalförsvaret för att samhället ska fungera vid höjd beredskap och ytterst i krig. En större del av dessa medel måste gå till kultursektorn. Annars är risken att kulturverksamheterna inte har möjlighet att prioritera beredskapsarbetet och att deras förmåga att bidra till totalförsvaret försvagas. DIK kräver därför att bibliotek, arkiv och museer får uttalade uppdrag och särskilt avsatta resurser för arbetet med beredskap.

Kultursektorn måste också på ett tydligare sätt bli en del av totalförsvarets planering och organisering. De myndigheter och aktörer som på olika sätt har uppdrag att organisera det civila försvaret bör få i uppdrag att i högre grad samarbeta med kulturinstitutionerna och inkludera deras kompetenser och infrastruktur i sitt arbete.

Det är också viktigt att säkra principen om armlängds avstånd till kulturen, även i kris och krig. Bibliotek, museer och arkiv ska fortfarande självständigt styra över innehållet i verksamheten och inte censureras eller användas som medel för propaganda.

2. Stärk kunskapen genom kompetensutveckling och konkreta övningar

För att satsningarna ska få effekt är det viktigt att hela kultursektorn får tillräcklig kunskap om totalförsvaret, vilka hotbilder som finns, hur man konkret ska arbeta med beredskapsplanering och skydd av kulturarvet, och vad som förväntas av verksamheten och de anställda i olika typer av händelser. Det är viktigt att alla verksamheter gör risk- och sårbarhetsanalyser och tar fram planer och organisationer för beredskapen och vilka delar av verksamheten som ska upprätthållas i olika typer av situationer. Det kräver resurser, men också kompetensutveckling och att de anställda får genomföra regelbundna övningar utifrån olika scenarier.

Beredskapsmyndigheterna Riksarkivet och Riksantikvarieämbetet har viktiga uppgifter i att utforma och samordna övningar där kultursektorns olika verksamheter, relevanta myndigheter och länsstyrelserna gemensamt får öva på olika scenarier. Detta arbete behöver skalas upp och intensifieras – det kräver att beredskapsmyndigheterna får mer resurser.

³⁰ Regeringskansliet, **Försvarsbeslutet 2025–2030**

3. Kulturinstitutionerna måste ingå i kommuners och regioners beredskap

Bibliotek, museer och arkiv spelar en viktig roll i beredskapsarbetet på lokal nivå, bland annat genom att skydda kulturarvet och upprätthålla delar av verksamheten i händelse av kris eller krig. Därför är det avgörande att de finns med i kommuners och regioners beredskapsarbete och krisorganisationer, och att deras bidrag och roller i olika former av kriser tydliggörs. Om folkbiblioteken exempelvis ska användas som samlings- eller trygghetspunkter behöver det vara uttalat så att verksamheterna och personalen kan förbereda sig genom handlingsplaner och övningar.

DIK anser också att kommunerna ska slå fast att biblioteken är samhällsviktig verksamhet som ska prioriteras när kommunerna bedömer vilka verksamheter som ska upprätthållas vid en händelse.

För att stötta den lokala beredskapen behövs därutöver en stark och tydlig nationell samordning och tydliga krav på kommuner och regioner att inkludera kulturens verksamheter i beredskapen.

4. Ta vara på kultursektorns kompetenser för att motverka desinformation och informationspåverkan

Informationspåverkan, hackerattacker och andra digitala angrepp ökar, både i samhället i stort och riktat mot exempelvis museer³¹. Det är därför viktigt att satsningarna på kulturens roll i totalförsvaret även inkluderar cybersäkerhet och olika former av digital påverkan.

Bibliotek, arkiv och museer har på olika sätt uppdrag att arbeta med informationsförmedling, källkritik, kunskapsuppbyggnad och fri åsiktsbildning. Bibliotekarierna, inte minst på skol- och högskolebibliotek, har särskilda kompetenser och uppdrag att arbeta med att stärka medie- och informationskunnigheten. Dessa förmågor behöver tas tillvara och inkluderas i totalförsvaret, särskilt hos de aktörer som arbetar för att motverka desinformation och informationspåverkan.

Det behövs också särskilda och utökade resurser för att öka takten i digitiseringen och säkra skyddet av det digitala kulturarvet. Det är avgörande för att kulturarvet ska kunna bevaras för framtiden men spelar också en viktig roll i återbyggnaden efter eventuella kriser eller krig.

Tips för dig som vill läsa mer!

- LO, TCO och Saco: [Beredskap på arbetsplatsen – en facklig fråga](#)
- Digiteket (Kungliga biblioteket): [Material om beredskap för bibliotek](#)
- Riksantikvarieämbetet: [Beredskap för krig](#)
- Riksarkivet: [Arkiv och beredskap](#)
- MSB: [Handbok i civilt försvar och krisberedskap för kommuner](#)

³¹ Riksantikvarieämbetet, [Det digitala hotet mot museerna ökar](#), 17 januari 2025

**Facket för kultur,
kommunikation
och kreativ sektor**

